

Кой е Рене Декарт (Картезиус)? (1596 г. – 1650 г.)

Декарт е роден във Франция. Баща му е бил благородник. През периода 1606-1614 г. учи в йезуитски колеж. Роднина е на ректора и е имал достъп до библиотеката и от там се запознава с Платон, Аристотел, Монтен. Изучава и право и медицина в университет. Близко 18 години работи и като офицер в холандската армия. Живее в Холандия, а тя в края на 16 началото на 17 век е страната на неограничените възможности. Холандия се явява тази отворена врата, където си дават среща представителите на културата и науката на Европа. Произведения: „Разсъждения за метода” – 1632 г.; „Размишления върху първата философия” – 1641 г.; „Начала във философията” – 1641г.; „Правила за насочване на ума” – 1628 г.

За Декарт е писано много, но твърде различно, дори отричащо се. Безспорно той е детето – гений. Той има съществени приноси в развитието на оптиката, физиката, математиката и т.н. Смята се за основоположник на аналитичната геометрия. На 23 години търси начин за единна математика. Прави опит да математизира всяка една наука, също и философията.

Декарт тръгва от критичността, но предлага своето методологическо съмнение, което предхожда всяка наука. Своята философия прилага като модел и начин на съществуване. И математиката и физиката и философията имат нива на приложност. Постановката на Декарт е постановка на рационализма. Критиките към Декарт са критики спрямо рационализма изобщо. Декарт приема, че философията е наука за причинността.

Бащата на модерния рационализъм – френския философ, математик, физик Рене Декарт (Cartesius) е убеден, че за да може философията да е лидер на другите науки самата тя трябва да стане наука. За целта първото, което трябва да се направи е формулирането на ясни и точни общи принципи. Умът първо трябва да се въоръжи с научен метод, който да осигури логическа последователност на изводите. Човешкото познание през всички времена би било невъзможно, ако непрекъснато не подлага на съмнение и преоценка постигнатото вече, за да бъде то отхвърлено. За действителната същност на предметите на познанието не може да се съди по сетивните данни. Когато сънуваме на нас ни се струва, че възприемаме реални обекти. Може да се допусне, че нашия живот е един сън. Подобни съображение дават основания на Декарт да се осъмни в достоверността на сетивните данни като източник на познанието ни. Така усещанията се превръщат в преграда за познанието. Но човек трябва да си даде сметка, че съществуват две категории хора – едните, които имат самочувствието на по-способни отколкото са в действителност, поради което не могат да се въздържат от прибързани изводи. Такива хора не биха могли никога да вървят по правилния път, дори ако се усъмнят в собствената си компетентност. Другите са достатъчно скромни за да могат да различат истината от неистината, но те са склонни да следват вече установени мнения, защото знаят, до каква степен са способни да достигнат самостоятелно до знание. Ето защо човек трябва да бъде предпазлив към коя от двете категории ще бъде причислен.

Декарт предлага четири основни правила, които биха му осигурили предпазване от погрешни изводи.

- Да не се приема за вярно нищо, докато за мен то не се представи като очевидно. Това първо правило неизбежно предполага да се определи какво точно ще се разбира под аналитичната теория „истинно”, „очевидно”. Прозира желание да се постави под съмнение цялата система от предразсъдъци съпътстващи човешкото познание. Според философа именно научното знание е истинното и по-конкретно математическото като образец.
- Да разделям на части трудностите, за да ги разреша по-добре.
- Да мисля нещата винаги от по-лесното към по-трудното.
- Да правя винаги най-пълни и проверявани изброявания.

След разрушаване на вярата в сетивата и в достоверността на всяко знание основано на тях за Декарт остава сигурен само фактът на мисленето – несъмнено дори поради самия факт на съмнението, който е мисловен акт. И доколкото е свършено ясно, че за да има мислене трябва да има нещо, което мисли, Декарт счита, че по този път може да се стигне до формулирането на едно

абсолютно достоверно положение обявено за основен принцип на картезианската философия : „Мисля, следователно съществувам” Тази истина е така непоколебима, че дори и най-големите скептици не биха могли да я оборят. По този начин за непосредствено достоверно се възприема само мислещото Аз, от съществуването на което се извежда всяко друго съществуване. Фактът на мислене говори не само че трябва да съществува нещо, което да мисли, но и че съществува нещо, което да се мисли.

Принцип на всяка рационалистична философия е отъждествяване на истина и действителност. Това съдържание, което умът схваща ясно и непротиворечиво според Декарт не може да не е истинно. В принципа се съдържа доказателството, че умът притежава абсолютни знания, които се отнасят до субстанциални (сами по себе си) съществувания. Следователно трябва да потърсим в собствения си ум това идеално съдържание, което ще удостовери не само собственото ни съществуване като мислещи същества, но и една външна, независима от нас действителност. Декарт достига до делене на идеите на вродени, сетивни и фантазни. Най-важни според него са вродените, защото не се нуждаят от логическо доказване, за да бъдат обосновани. Към вродените идеи и принципи той причислява математическите теореми, аксиоми, понятието субстанция, понятието причинност, идеята за Бога, законите на логиката, нормите на етиката и правото и др. Всички тези знания не се нуждаят от нищо външно по отношение на собственото си съдържание, за да бъдат доказани.

Принадлежащите на съзнанието първоначални идеи и принципи, доколкото са знания трябва да се отнасят до определени обекти. И доколкото в опита не може да се открие никакво абсолютно, безусловно съдържание, то тези положения трябва да кореспондират с абсолютна и независима действителност, която никога не ни е дадена по сетивен път. Вродената идея, която се опитва да излезе от кръга на субективизма на индивидуалното съзнание е идеята за Бог. Чрез тази идея се извежда не само реалността на Божието битие, но и реалността на заобикалящия ни материален свят. Декартовото онтологическо доказателство има за цел не просто да затвърди вярата на благочестивите християни. Декарт го използва и като начин да се установи по един несъмнен начин съществуването и на нещо външно спрямо индивидуалното съзнание. Първото същество, в чието съществуване ние нямаме право да се съмняваме е Бог. Всеки човек има в съзнанието си идея за Бог, която не може да се обясни без намесата на свръхестественото същество. Доколкото Бог се мисли като : вечна, всезнаеща, всемогъща, неизменна, независима духовна субстанция, и воден от принципа, че в причината трябва да има толкова реалност, колкото има в нейното следствие, Декарт “доказва”, че идеята за Бог не може да се изведе нито от индивидуалното съзнание, нито от сетивния опит. Единствената възможност е Бог сам да е заложил идеята за себе си в индивидуалното съзнание. Бог е всемогъщ следователно е създал този обективен свят, който ме заобикаля; Бог е всесправедлив следователно не може да допусне никакъв “зъл гений” да ме заблуждава в моята вяра, че действителността е познаваема; Бог не може да ме лъже в моите очаквания, че това, което ми предоставя сетивния опит не отговаря на същността и свойствата на нещата, съществуващи независимо от моите усещания. Възприятията са само субективното съдържание на индивидуалното съзнание. Тези сетивни идеи остават много смътни и ние не можем да им се доверим напълно. И за да реши кои качества принадлежат на самите неща и кои са резултат от сетивно човешко възприятие Декарт отново поглежда към разума. Истинската природа на външните неща са онези характеристики на моите сетивни идеи, които моят разум схваща по-ясно. Най-достоверно значение има онова съществуване, което е свързано с човешкото „Аз”.

Декарт смята метода за универсално и сигурно средство за достигане до истинско познание като основа за господство над природата. Той е убеден, че може да обясни всички явления, като изхожда от разкритите чрез интуицията начала или първопричини. Една такава ДЕДУКЦИЯ не излиза от сферата на общото и тя не е в състояние да ни разкрие дали едно нещо действително съществува. Т.е. тя ни разкрива по-скоро един възможен свят а не реалния. За всяко конкретно явление в този свят от пределно общите и прости начала могат да се изведат няколко различни и еднакво възможни обяснения. Остава въпросът кое от тях действително обяснява явлението. На

този въпрос дедукцията не може да отговори сама. И точно тук според Декарт се намесва опита, който ни помага да изберем от няколко хипотетични обяснения онова, което е наистина адекватно. Дедукцията нахвърля хипотезите, а опитът ги пресява. Доколкото е изведено от достоверни начала, знанието запазва необходимия си и очевиден характер, а доколкото чрез опита се съотнася с конкретните реални неща, то се потвърждава като знание за действителността.

Като философстващ математик-рационалист Декарт прави опит да обясни противоречието в цялата културна традиция с противоречието на изходните точки. Ако човек и човечеството достигне до непротиворечива изходна точка и към нея приложи математическо знание, то човек ще достигне до една точна наука, философия, която ще е метод за познание, мислене, оценка, формиращ поведението. Т.е. точно знание, наука – метод с практико-приложна валидност.

Възниква въпросът: как да се достигне до непротиворечива точка? В търсене на изходна точка, в опита си да превърне философията в знание, Декарт насочва вниманието към реалната възможност да се срещнат трудности при разграничаване на човешките постижения и начините на тяхната употреба. Декарт добавя, че философията дава възможност на всеки от нас да впечатли по-малко знаещите. Приложността е в нивата да дадат възможност на човека да направи прогноза за вариантите на дейност. Декарт добавя, че е необходимо човек да знае всяка наука, включително и лъженауката, за да ограничи възможности нежелани моменти. Декарт предлага необходимостта да се разграничи философското културно постижение от т.нар. практическа философия. Философията и усвояването дава възможност на човек да стане “господар, дори стопанин на природата“. Дава възможност не само прецизно да изразяваме една или друга позиция, но дава възможност за създаване на различни привидности; за разграничаване и състезаване на индивидите в интелектуално превъзходство. Декарт подсказва и възможността на философията човек да употреби своето знание за незнанието на другите – средство за насочено въздействие. Да се ограничат възможностите е необходимо едно непрекъснато самоусъвършенстване. Декарт посочва основните недостатъци на „старата философия“ – несистемност и „недостатъчно защитимо, лошо формулиране на изходните принципи“. Философът приема, че същинската философия трябва да има строго дедуктивен характер, за да може да обоснове, че индукцията е неизбежна, но като подготовка за същинската философия. Декарт подчертава, че „досегашната философия е почивала върху догматичното използване на авторитетите, без да обоснове принципите, които използва“. „Що се отнася до другите науки... аз реших, че нищо солидно не може да се построи на така малко здрава основа“.

Като математик, търсещ практическото приложение на знанието, насочва вниманието си към дедукцията. Декарт предлага методологическото съмнение като предхождащо, съпътстващо и следващо човешкото познание. Той заявява „да се подложи на съмнение всичко, което е прието на вяра и изобщо се приема за истина“. Съмнението – „да осигури изключваща грешките основа на познанието“. Съмнение в името на истината, т.е. съмнението като средство за проверка на достигнатото и за достигане на ново знание. Той подлага на съмнение „схоластическата лъженаука“, природознанието и свидетелствата на сетивния опит. Декарт заявява: „Тъй като сетивата понякога ни мамят, допускам, че няма нито едно нещо, което да е такова, каквото изглежда“. Необходимо е, макар и веднъж, да се освободим от всички мнения, приети на вяра. Да не се поставят граници на съмнението.

Рационализмът на Декарт е безспорно исторически прогресивно направление, противостоящ на всекидневното и религиозното. Той е опит да се ограничи влиянието на религията върху философията. Той е свързан с култа към разума изразен в това, че е възможно безгранично знание за нещата и има своята приложна проекция – човек може и трябва не само разсъдъчно да обясни нещата, но да разясни своето съ-съществуване с нещата – трябва да има рационална основа.

Щом разумът гарантира истината за нещата как да се обяснят грешките и заблужденията? За Декарт грешките в познанието са само в резултат на „игнориране изискванията на разума по вина на волята“. Неистинно може да е само знанието в съжденията, т.е. грешките са продукт на избирателната роля на волята. Декарт допуска, че волята е абсолютно свободна, независима от

разума. Гносеологическият идеал е интуитивно познание на всички вродени (всеобщи, необходими) истини. Изисквания към интуицията – истините да се схващат ясно и отчетливо и всички едновременно, а не последователно. Тръгвайки от факта, че сетивата ни мамят и че трябва да се преоцени всичко, Декарт предлага следната линия на разсъждение: „общото е извън от възможностите на човешкия сетивен опит. Това общо е присъщо на човешкия разум, то е вродена даденост. „До най-дълбоката същност на всички неща може да се стигне само по пътя на мисленето, абстрахирайки се от всички сетивни неща”.